

Електронне "Державне управління: удосконалення та розвиток"
включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління
(Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.12.2016 № 1604)
www.dy.nayka.com.ua | № 2 2019 р. | 28.02.2019

DOI: [10.32702/2307-2156-2019.2.28](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.2.28)

УДК 323.21:342.57

*Л. А. Мельник,
к. держ. упр, головний консультант відділу з питань функціонування мистецького фонду
Управління культурно-мистецького фонду, Державне управління справами.*

ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ, ПРОБЛЕМИ ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ

*L. A. Melnuk
the candidate of sciences in public administration, chief consultant of the department for the
management of the artistic fund of the Department of Cultural and Arts Foundation,
State Administration of Affairs*

INTERACTION OF THE STATE AND CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS: MAIN CONCEPTS, PROBLEMS AND STRATEGIC DIRECTIONS

У статті розглянуто категорійно-понятійний апарат щодо взаємодії держави та громадянського суспільства та встановлено, що сьогодні під громадянським суспільством розуміють суспільство рівноправних громадян з високим рівнем економічної, соціальної, політичної культури і моральних властивостей, яке спільно з державою утворює розвинені правові відносини.

Розглянуто нормативне закріплення термінології громадянського суспільства в законодавчих актах європейських країн (Литва, Болгарія, Чехія). Звернуто увагу на те, що в законодавстві України немає чіткого визначення поняття "інститут громадянське суспільства".

Розглянуто суб'єкти, функції та ознаки громадянського суспільства.

Проаналізовано правові форми взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства, зокрема: участь інститутів громадянського суспільства у нормотворчій діяльності держави; участь інститутів громадянського суспільства у правозастосовній діяльності держави; участь інститутів громадянського суспільства у правоохоронній діяльності держави.

Визначено основні проблеми розвитку громадянського суспільства в Україні, у результаті чого: відсутній ефективний громадський контроль за діяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування; недостатньою є практика залучення громадськості до формування та реалізації державної політики і вирішення питань місцевого значення; благодійники не мають ефективних стимулів з боку держави; більшість організацій громадянського суспільства не має доступу до державної фінансової підтримки через її обмежений обсяг; недостатніми є стимули щодо здійснення організаціями громадянського суспільства підприємницької діяльності, спрямованої на вирішення соціальних проблем (соціальне підприємництво); відсутня єдина державна інформаційно-просвітницька політика у сфері сприяння розвитку громадянського суспільства.

Розглянуто Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки, реалізація якої дасть можливість покращити взаємодію органів державної влади, органів місцевого самоврядування з громадськістю; удосконалити чинне законодавство для реалізації громадських ініціатив, утворення та діяльності окремих видів організацій громадянського суспільства, розгляду та врахування громадських пропозицій органами державної влади, органами місцевого самоврядування; підвищити рівень гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу у сфері розвитку громадянського суспільства.

The article deals with the categorical-conceptual apparatus concerning the interaction between the state and civil society and found that today a society of equal citizens with a high level of economic, social, political culture and moral qualities is understood as a civil society, which, together with the state, forms the developed legal relations.

The normative fixing of the terminology of civil society in legislative acts of European countries (Lithuania, Bulgaria, Czech Republic) is considered. Attention is drawn to the fact that in the Ukrainian legislation there is no clear definition of the concept of "institute of civil society".

The subjects, functions and features of civil society are considered.

The legal forms of interaction between the state and civil society institutions are analyzed, in particular: the participation of civil society institutions in the rule-making activity of the state; participation of civil society institutions in law enforcement activities of the state; participation of civil society institutions in law enforcement activities of the state.

The main problems of civil society development in Ukraine are defined, as a result: there is no effective public control over the activity of state authorities, local self-government bodies; the practice of involving the public in the formation and implementation of state policy and addressing issues of local importance is insufficient; philanthropists do not have effective incentives from the state; most civil society organizations do not have access to state financial support because of its limited scope; insufficient incentives for civil society organizations to engage in entrepreneurial activities aimed at solving social problems (social entrepreneurship); there is no single state information and education policy in the field of promoting the development of civil society.

The National Strategy for the Promotion of Civil Society Development in Ukraine for 2016-2020 is considered, implementation of which will provide an opportunity to improve the interaction between public authorities, local self-government bodies and the public; to improve the existing legislation for the implementation of public initiatives, the formation and activity of certain types of civil society organizations, consideration and consideration of public offers by public authorities, local self-government bodies; to increase the level of harmonization of Ukrainian legislation with the legislation of the European Union in the field of civil society development.

Ключові слова: держава; інститути громадянського суспільства; громадськість; взаємодія; участь громадськості.

Keywords: state; civil society institutions; public; interaction; public participation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Побудова громадянського суспільства є запорукою становлення демократії в державі. Завданням державної політики є створення політико-правових умов для зміцнення громадянського суспільства, становлення громадських організацій як повноцінних учасників у вирішенні соціально-економічних та соціокультурних питань.

Ефективна взаємодія інститутів громадянського суспільства з державою дасть можливість поступово обмежити державне втручання в економічне і соціокультурне життя громадян.

Важко погодитися, що “від ефективності конституційно-правового механізму регулювання діяльності суб’єктів громадянського суспільства, різнобічної взаємодії вказаних суб’єктів із органами державної влади залежить дієвість інститутів громадянського суспільства, а також їх стабільність і стійкість у цілому” [10], а

тому запровадження відповідних нормативно-правових основ європейського зразка є першочерговим завданням української влади.

Тому дослідження категорійно-понятійного апарату щодо взаємодії держави та громадянського суспільства та основних проблем розвитку громадянського суспільства в Україні є надзвичайно-корисним та актуальним, що дасть можливість виявити певні прогалини у законодавстві України щодо досліджуваного нами питання, визначити дієві механізми взаємодії влади та інститутів громадянського суспільства та усунути перешкоди для налагодження такої взаємодії в контексті орієнтації на європейський вектор розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Огляд наукової літератури свідчить про те, що проблема взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства є предметом досліджень значної кількості українських науковців. Однак, незважаючи на теоретичні розробки науковців, питання взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства потребують подальшого аналізу та ґрунтовного вивчення.

Проблеми формування громадянського суспільства, а також взаємодії інститутів громадянського суспільства з державою досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці: М.Бойчук, В.Голубь, В.Грабовський, О.Зарічний, В.Ладиченко, Н.Липовська, А.Матійчук, Н.Мельник, М.Месюк, О.Толкачов, Г.Шаульська та інші.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є дослідження категорійно-понятійного апарату щодо взаємодії держави та громадянського суспільства, а також виявлення основних проблем розвитку громадянського суспільства в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Для подальшої розбудови України як демократичної, соціальної, правової держави надзвичайно важливою є тісна взаємодія держави з інститутами громадянського суспільства. Як показує європейський та світовий досвід, суспільний прогрес, демократичний розвиток та економічне зростання будь-якої держави неможливо реалізувати без активної участі з боку суспільства. Розвинене громадянське суспільство є невід'ємною складовою всіх демократичних правових держав світу.

Сьогодні під громадянським суспільством розуміють суспільство рівноправних громадян з високим рівнем економічної, соціальної, політичної культури і моральних властивостей, яке спільно з державою утворює розвинені правові відносини [3].

У той же час. Аналіз літературних джерел свідчить, що не існує єдиного визначення поняття “громадянське суспільство”. Так, П.М.Рабінович розуміє громадянське суспільство, як спільність вільних, рівноправних людей та їх об'єднань, яким держава забезпечує юридичні можливості бути власником, а також брати активну участь у політичному житті [18]. На думку Ю.М.Годики, громадянське суспільство – це система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів і відносин, що забезпечують умови для реалізації приватних для життєдіяльності соціальної і духовної сфер, їх відтворення і передачі від покоління до покоління [7]. Ю.С.Шемшученко розглядає громадянське суспільство, як суспільство з розвиненими економічними, політичними, духовними та іншими відносинами і зв'язками, яке взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії та права [21].

О.Ф.Скакун підкреслює, що за своєю сутністю громадянське суспільство являє собою суспільство з високорозвиненою системою взаємодії в межах права вільних і рівноправних громадян, їх об'єднань, з реальним забезпеченням державою їх рівних можливостей вільно і безпечно розпоряджатися своїми силами, здібностями, майном, спираючись на право і власну правосвідомість [19].

На думку класиків політичної думки Дж.Коена й Е.Арато, громадянське суспільство – це сфера соціальної взаємодії між економікою та державою, що складається передусім з особистої сфери (перш за все, сім'ї), сфери добровільних об'єднань, суспільних рухів і форм публічної комунікації [1].

Однією з перших в Україні визначила поняття “громадянське суспільство” Г.Щедрова. Вона ототожнює його зі сферою самовиявлення вільних громадян і добровільно сформованих асоціацій і організацій, обмежених відповідними законами від безпосереднього втручання та свавільної регламентації діяльності цих громадян і організацій з боку державної влади [22].

Заслуговує окремої уваги нормативне закріплення термінології громадянського суспільства в законодавчих актах європейських країн, яке доцільно було б застосувати в Україні, зокрема:

— у преамбулі Конституції Литовської Республіки, сказано, що “литовський народ, який утворив Литовську державу багато століть тому назад, який буде її правовий фундамент на Литовських Статутах і Конституціях Литовської Республіки, який століттями рішуче захищав свою свободу та незалежність, який зберігав свій дух, писемність та звичаї, який втілює природне право людини і Народу вільно жити і творити на землі своїх батьків і предків – в незалежній Литовській державі, дбаючи про національну згоду на землі Литви, прагнучи до відкритого, справедливого, гармонійного громадянського суспільства і правової держави, за волею громадян відродженої Литовської держави приймає і проголошує цю Конституцію” [5];

— у ст. 4 Конституції Болгарії зазначається, що “Республіка Болгарія гарантує життя, гідність і права особистості і створює умови для вільного розвитку людини і громадянського суспільства” [4];

— у преамбулі Конституції Чехія проголошується “демократичною державою, заснованою на повазі до

прав людини і принципах громадянського суспільства” [6].

Узагальнюючи доробки вчених, можна розглядати громадянське суспільство як систему, яка складається з кількох частин. Це, по-перше, громадські організації (інститути), які виконують соціальні функції; по-друге, механізми взаємодії між суспільством і державою; по-третє, механізми контролю суспільства владних відносин. Структурними елементами цієї системи є організації (політичні партії, громадські об’єднання, асоціації) та різні об’єднання (професійні, творчі, спортивні, конфесійні тощо), що охоплюють усі сфери суспільного життя і є своєрідним регулятором свободи людини.

Метою інститутів громадянського суспільства є спільні дії, спрямовані на просування або захист власного і водночас колективного інтересу у законотворчій та підзвітній суспільству спосіб.

До основних атрибутів громадянського суспільства науковці відносять [2]:

— наявність публічного простору, засобів і центрів комунікації, наслідком чого є формування сфери громадського (цивільного) життя і громадської думки;

— організоване громадське (публічне) життя вільних і рівних індивідів, чиї права захищені конституцією та законами;

— незалежні від держави, добровільні асоціації, автономність яких усвідомлена на індивідуальному і колективному рівні.

Стосовно функціональної складової зазначимо, що громадянське суспільство характеризується виконанням таких функцій [2]:

— самоорганізація громадського механізму для виконання суспільних справ;

— протидія владним структурам, головної перепони можливим спробам узурпації влади;

— засіб соціалізації, що зменшує відчуженість індивідів та орієнтує їх на “суспільно корисні справи”;

— сприятливе суспільне середовище для поширення громадянської політичної культури і через неї – для зміцнення демократичного ладу, надання процесові демократизації незворотного характеру.

На підставі аналізу літературних джерел встановлено, що головним суб’єктом громадянського суспільства є автономна особа [19]:

- суб’єкт, що усвідомлює себе вільним членом суспільства згідно з розумінням свободи, прийнятими в цьому суспільстві;

- суб’єкт, вільний економічно, наділений економічними правами і свободами, у тому числі правом приватної власності (“суб’єкт-власник”), і має право вибору форм і видів трудової діяльності, зокрема підприємницької;

- суб’єкт, вільний ідеологічно і політично, тобто має можливість бути членом політичної партії чи об’єднання, опозиційного щодо існуючої державної влади; має право брати чи не брати участь у виборі органів державної влади і місцевого самоврядування;

- суб’єкт, що усвідомлює свою відповідальність перед суспільством;

- суб’єкт, захищений законом від прямого втручання і свавільних обмежень з боку держави.

Слід звернути увагу на те, що у законодавстві України немає чіткого визначення поняття “інститут громадянського суспільства”. Перелік таких інститутів наведений у деяких указах Президента України та постановках Кабінету Міністрів України [15, 16, 17]. Попри незначні відмінності у різних актах до цього переліку включено: громадські об’єднання; благодійні організації; професійні та творчі спілки; організації роботодавців; саморегулюючі організації та організації, які здійснюють професійне самоврядування; релігійні організації; органи самоорганізації населення; недержавні засоби масової інформації; інші непідприємницькі товариства і установи, легалізовані відповідно до законодавства.

Визначено, що інститути громадянського суспільства забезпечують:

— надання якісних та економічно ефективних соціальних послуг, зокрема й тих, які не можуть забезпечити ані держава, ані комерційні організації, наприклад, шляхом вироблення інноваційних підходів до забезпечення таких послуг;

— організацію приватних осіб та юридичних осіб приватного права для самостійного задоволення їх інтересів без додаткових фінансових або адміністративних витрат з боку держави;

— поширення благодійництва та надання адресної й оперативної благодійної допомоги;

— неполітичне, тобто без мети здобуття політичної влади, формування, відстоювання інтересів різних груп населення серед громадян і в комунікації з органами державної влади;

— участь в ухваленні рішень та забезпечення так більшої ефективності рішень з огляду на врахування інтересів різних соціальних груп.

На думку науковців, взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства відбувається у таких правових формах [11]:

1. Участь інститутів громадянського суспільства у нормотворчій діяльності держави, яка забезпечується участю у розробленні та обговоренні проектів нормативно-правових актів.

2. Участь інститутів громадянського суспільства у правозастосовній діяльності держави, яка забезпечується шляхом:

— передання повноважень державних органів повністю;

— передання повноважень державних органів частково;

— громадського контролю.

3. Участь інститутів громадянського суспільства у правоохоронній діяльності держави, яка забезпечується шляхом:

- реалізації права складати протоколи про адміністративні правопорушення;
- участі інститутів громадянського суспільства у діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення охорони громадського порядку;
- реалізації права вживати спільно з працівниками міліції заходів щодо припинення адміністративних правопорушень і злочинів;
- участі інститутів громадянського суспільства з органами Державної прикордонної служби України в охороні державного кордону.

Серед основоположних принципів взаємовідносин держави і особи, які отримали конституційне визнання, відповідальність держави перед особистістю займає особливе місце. З одного боку, це одна з найважливіших характеристик, одна з ознак правової держави. З іншого боку, відповідальність держави перед особистістю є державно-правовим втіленням вимог свободи і справедливості в реальній соціальній дійсності, відноситься до засадничих характеристик самого громадянського суспільства, є основою його нормального функціонування в режимі демократії, свободи і соціальної справедливості [3].

Як вже зазначалося, громадянське суспільство позиціонується з правовою, демократичною державою, тому слід погодитися з Ю.С.Шемшученка, що громадянське суспільство “є базисом держави, ініціює в ній необхідні зміни” [14]. Правовою, соціальною та демократичною держава може вважатися лише тоді, коли вона взаємодіє, співпрацює з громадянським суспільством, відображає в цілях і напрямках суспільного розвитку реальні потреби й інтереси даного суспільства, його народу, його традиції і культуру. Зрозумілим є той фактор, що людина з високим рівнем правової та політичної свідомості схильна вимагати належного рівня ефективності та легальності державної влади.

В залежності від наявного політичного режиму особистість може виступати більшою мірою суб’єктом або об’єктом влади. Бути суб’єктом влади, її свідомим провідником можливо лише в демократичних суспільствах, де домінують права і свободи особи, наявні можливості для участі особи у функціонуванні громадянського суспільства. Реалізація зазначених можливостей залежать від самої особистості, її органічної потреби здійснювати свою політичну діяльність. Для цього потрібні не лише умови гармонійної взаємодії людини і влади, а й відповідна підготовка людини, формування якої відбувається завдяки процесові політичної соціалізації особи – засвоєння індивідом демократичних стандартів поведінки, соціальних норм і традицій співжиття певного суспільства, що є для нього життєвим середовищем. Засвоївши відповідні норми та цінності, особистості мають стати свідомими суб’єктами влади і в такий спосіб здатні забезпечувати постійне вдосконалення владної діяльності в своїх інтересах [8].

У правовій державі, навпаки, акцент робиться на відповідальності посадових осіб перед громадянами. Відповідальність держави перед суспільством забезпечується системою гарантій, до яких належать [9]:

1. відповідальність уряду перед представницькими органами влади;
2. дисциплінарна, цивільно-правова і кримінальна відповідальність посадових осіб за порушення прав і свобод громадян;
3. процедура імпичменту, тобто притягнення до відповідальності й судового розгляду справ вищих посадових осіб держави.

Формами взаємодії держави і громадянського суспільства в умовах формування громадянського суспільства можуть стати:

- а) взаємна цілеспрямована дія держави на громадянське суспільство і громадянського суспільства на державу, при певних межах втручання в цілях ефективного і якісного виконання ними їх завдань і функцій;
- б) взаємодопомога держави і громадянського суспільства в правовій формі і за наявності справжнього правосуддя;
- в) взаємний контроль держави і громадянського суспільства, зокрема силами правозахисних організацій, інституту Уповноваженого з прав людини тощо;
- г) участь громадянського суспільства в здійсненні державної влади шляхом впливу на неї через виборчу систему, засоби масової інформації, а також здійснення влади через органи місцевого самоврядування;
- д) взаємна відповідальність громадянського суспільства і держави;
- ж) співпраця громадянського суспільства і держави по адаптації до реальних умов різних форм власності, включаючи приватну власність на землю;
- з) співпраця інститутів громадянського суспільства і державної влади у вирішенні внутрідержавних соціальних і культурних проблем: охорона навколишнього природного середовища, розвиток науки, охорона здоров’я, освіта, культура, тощо;
- і) взаємодія громадянського суспільства і держави з міждержавною системою при вирішенні проблем глобального характеру.

Важко не погодитися з науковцями, що “розвиток інститутів громадянського суспільства став провідною тенденцією в розвитку країн-лідерів. Інститути поступово витісняють і заміщають державні інститути. Це позначається як на підвищенні ефективності управління суспільством, так і на економічній ефективності... Суспільний і державний устрій майбутніх країн-лідерів, ефективність їхньої політики будуть прямо залежати від розвитку інститутів громадянського суспільства. Можна навіть припустити, що

життєстійкість провідних держав буде забезпечена ступенем розвитку вказаних інститутів. Це – нова найважливіша закономірність розвитку глобальних процесів: роль інститутів громадянського суспільства стає не просто важливим, але і вирішальним чинником політичного, економічного і науково-технічного розвитку країни” [13].

На основі аналізу літературних джерел визначено основні проблеми розвитку громадянського суспільства в Україні, у результаті чого [17]:

- відсутній ефективний громадський контроль за діяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування;
- недостатньою є практика залучення громадськості до формування та реалізації державної політики і вирішення питань місцевого значення;
- благодійники не мають ефективних стимулів з боку держави, зокрема податкових, обтяжені бюрократичними процедурами, відсутній дієвий механізм захисту від шахрайства та інших зловживань у сфері благодійництва;
- більшість організацій громадянського суспільства не має доступу до державної фінансової підтримки через її обмежений обсяг, незастосування прозорих конкурсних процедур та надання необґрунтованих переваг окремим видам організацій громадянського суспільства; реалізацію програм (проектів, заходів), розроблених організаціями громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка держави, ускладнюють надмірно короткі строки, протягом яких вона надається, та необґрунтовані обмеження на види витрат, які можуть бути профінансовані за рахунок бюджетних коштів;
- недостатніми є стимули щодо здійснення організаціями громадянського суспільства підприємницької діяльності, спрямованої на вирішення соціальних проблем (соціальне підприємництво), долучення таких організацій до надання соціальних послуг зі сприяння у працевлаштуванні та професійної підготовки соціально вразливих верств населення;
- відсутня єдина державна інформаційно-просвітницька політика у сфері сприяння розвитку громадянського суспільства.

На особливу увагу заслуговує прийнята у 2016 році Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки, що було зумовлено зростанням ролі громадянського суспільства в різноманітних сферах – від просування реформ на державному і місцевому рівнях, європейської інтеграції та розвитку електронного урядування до надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, проведення антитерористичної операції, надання допомоги внутрішньо переміщеним особам.

Передбачено, що реалізація Національної стратегії здійснюватиметься за такими стратегічними напрямками [17]:

- створення сприятливих умов для формування та інституційного розвитку організацій громадянського суспільства;
- забезпечення ефективних процедур участі громадськості під час формування та реалізації державної, регіональної політики, вирішення питань місцевого значення;
- стимулювання участі організацій громадянського суспільства в соціально-економічному розвитку України;
- створення сприятливих умов для міжсекторальної співпраці.

Це дасть можливість покращити взаємодію органів державної влади, органів місцевого самоврядування з громадськістю; удосконалити чинне законодавство для реалізації громадських ініціатив, утворення та діяльності окремих видів організацій громадянського суспільства, розгляду та врахування громадських пропозицій органами державної влади, органами місцевого самоврядування; підвищити рівень гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу у сфері розвитку громадянського суспільства.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

На основі проведеного дослідження визначено категорійно-понятійний апарат щодо взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства, зокрема детально розглянуто поняття “громадянське суспільство”, “інститути громадянського суспільства”.

Доведено, що нормативно-правове забезпечення щодо розвитку громадянського суспільства в Україні є недосконалим та потребує певного доопрацювання, у тому числі з урахуванням досвіду зарубіжних країн. Так, за прикладом низки Європейських країн (Литва, Болгарія, Чехія) поняття громадянського суспільства слід визначити на конституційному рівні. У той же час недосконалість чинного законодавства створює штучні бар’єри для реалізації громадських ініціатив, утворення та діяльності окремих видів організацій громадянського суспільства, розгляду та врахування громадських позицій органами державної влади, органами місцевого самоврядування.

Тому, одним із основних напрямів покращення взаємодії держави та громадянського суспільства має стати повернення довіри громадян до держави.

Література

1. Арато Э. Гражданское общество и политическая теория / Э. Арато, Дж. Коэн. –М. : Весь мир, 2003. –

784 с.

2. Бойчук М. А. Влада і громадянське суспільство: механізми взаємодії / М. А. Бойчук. – К. : Атлант ЮЕмСі, 2007. – С. 76-78.
3. Зарічний О. А. Взаємодія держави та громадянського суспільства через інститути участі громадян в управлінні державними справами / О. А. Зарічний // Європейські перспективи. – 2015. – № 1. – С. 48-51.
4. Конституція Болгарії // Държавен вестник. – 1991. – 13 юли (№ 56). – 24 с.
5. Конституція Литовської Республіки (1992 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija_RU.htm
6. Конституція Чехії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://czholding.ru/about-cz/konstitucija-chehii/>
7. Конституційне право України / За ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. – К. : “Ін Юре”, 2002. – 544 с.
8. Ладиченко В. В. Гуманістичні основи організації державної влади [Текст] / В. В. Ладиченко ; Київський національний торговельно-економічний ун-т. – К. : [б.в.], 2007. – 407 с.
9. Ладиченко В. Проблеми взаємодії держави і громадянського суспільства / В. Ладиченко // Публічне право. – 2016. – № 4 (24). – С. 18-25.
10. Лотюк О. С. Особливості механізму конституційно-правового регулювання громадянського суспільства / О. С. Лотюк // Вісник Вищої ради юстиції. – 2013. – № 1(13). – С. 92-101.
11. Матійчук А. В. Самоорганізація громадянського суспільства як чинник демократичної модернізації політичної системи України [Текст]: дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.02 “Політичні інститути та процеси” / А. В. Матійчук; Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2016. – 212 с.
12. Мельник Н. В. Взаємодія інститутів громадянського суспільства з органами державної влади / Н. В. Мельник // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2015. – № 3. – С. 17-25.
13. Месюк М. П. Взаємодія інститутів влади та громадянського суспільства в Україні в контексті євро інтеграційних процесів / М. П. Месюк. – Інвестиції: практика та досвід. – 2018. - № 8. – С. 87-93.
14. Політологічний енциклопедичний словник / НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького; За ред. Ю. С. Шемшученка та ін. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
15. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>
16. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>
17. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2016 р. № 68/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>
18. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник / П. М. Рабінович. – К. : Атіка, 2001. – 47 с.
19. Скакун О. Ф. Теория государства и права : [учебник для вузов] / О. Ф. Скакун. – Харьков : Консум; Ун-т внутренних дел, 2000. – 704 с.
20. Шаульська Г.М. Громадськість як індикатор системи державного управління та громадянського суспільства / Г. М. Шаульська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2017. – № 1 (8). – С. 70–74.
21. Шемшученко Ю. С. Громадянське суспільство / Ю. С. Шемшученко // Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 1: А-Г. – 146 с.
22. Щедрова Г. П. Громадянське суспільство та політична культура: теоретичний і прикладний аспекти : [Монографія] / Галина Петрівна Щедрова. – Луганськ : Вид-во Елтон-2, 2009. – 308 с.

References.

1. Arato, Je. and Kojen, Dzh. (2003), *Grazhdanskoe obshhestvo i politicheskaja teorija* [Civil society and political theory], Ves' mir, Moscow, Russia.
2. Wojchuk, M. A. (2007), *Vlada i hromadians'ke suspil'stvo: mekhanizmy vzaiemodii* [Government and civil society: mechanisms of interaction], Atlant YuEmSi, Kyiv, Ukraine.
3. Zarichnyj, O. A. (2015), “Interaction of the state and civil society through the institutes of citizens' participation in the administration of state affairs”, *Yevropejs'ki perspektivy*, vol.1, pp. 48-51.
4. “The Constitution of Bulgaria” (1991), *Dyrzhaven vestnyk*, vol. 56, p. 24.
5. “Constitution of the Republic of Lithuania” (1992), available at: http://www3.Irs.It/home/Konstitucija/Konstitucija_RU.htm (Accerssed 15 february 2019).
6. “Czech Constitution” (1992), available at: <https://czholding.ru/about-cz/konstitucija-chehii/> (Accerssed 15 february 2019).
7. Todyka, Yu. M. and Zhurav'skyj, V. S. (2002), *Konstytutsijne pravo Ukrainy* [The Constitutional Law of

Ukraine], In Yure, Kyiv, Ukraine.

8. Ladychenko, V. V. (2007), *Humanistychni osnovy orhanizatsii derzhavnoi vlady* [Humanistic bases of the organization of state power], Kyiv's'kyj natsional'nyj torhovel'no-ekonomichnyj universytet, Kyiv, Ukraine.

9. Ladychenko, V. (2016), "Problems of interaction between state and civil society", *Publichne pravo*, vol. № 4 (24), pp. 18-25.

10. Lotiuk, O. S. (2013), "Features of the mechanism of constitutional and legal regulation of civil society", *Visnyk Vyschoi rady iustytzii*, vol. № 1(13), pp. 92-101.

11. Matijchuk, A. V. (2016), "Self-organization of civil society as a factor of democratic modernization of the political system of Ukraine", Abstract of Ph.D. dissertation, Political Institutions and Processes, Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk, Ivano-Frankivsk, Ukraine.

12. Mel'nyk, N. V. (2015), "Interaction of Institutions of Civil Society with State Authorities", *Naukovyj visnyk L'vivs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, vol. 3, pp. 17-25.

13. Mesiuk, M. P. (2018), "Interaction of Institutions of Power and Civil Society in Ukraine in the Context of Euro Integration Processes", *Investytzii: praktyka ta dosvid*, vol. 8, pp. 87-93.

14. Shemshuchenko, Yu. S. (2004), *Politolohichnyj entsyklopedychnyj slovnyk* [Political Science Encyclopedic Dictionary], Heneza, NAN Ukrainy, Instytut derzhavy i prava im. V.M.Korets'koho, Kyiv, Ukraine.

15. Cabinet of Ministers of Ukraine (2010), "On ensuring public participation in the formation and implementation of state policy", available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (Accessed 15 february 2019).

16. Cabinet of Ministers of Ukraine (2008), "On approval of the Procedure for Facilitating the Public Examination of the Activities of Executive Bodies", available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (Accessed 15 february 2019).

17. The President of Ukraine (2016), "On promoting the development of civil society in Ukraine", available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (Accessed 15 february 2019).

18. Rabinovych, P. M. (2001), *Osnovy zahal'noi teorii prava ta derzhavy* [Fundamentals of the General Theory of Law and State], Atika, Kyiv, Ukraine.

19. Skakun, O. F. (2000), *Teoryia hosudarstva y prava* [Theory of State and Law], Konsum, Khar'kov, Ukraine.

20. Shaul's'ka, H. M. (2017), "Public as an indicator of the system of public administration and civil society", *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, vol. 1 (8), pp. 70–74.

21. Shemshuchenko, Yu. S. (1998), *Hromadians'ke suspil'stvo* [Civil Society], Legal Encyclopedia: in 6 vols, vol. 1: A-G, Ukrain's'ka entsyklopediia, Kyiv, Ukraine.

22. Schedrova, H. P. (2009), *Hromadians'ke suspil'stvo ta politychna kul'tura: teoretychnyj i prykladnyj aspekty* [Civil society and political culture: theoretical and applied aspects], Vyd-vo Elton-2, Luhans'k, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2019 р.